

УДК 94(420)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-29-89-93>**Олександр Неприцький**

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Юля Окуньовська

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
кандидат політичних наук, викладач (Україна)

«Солідарність» – чинник демократизації і формування міжнародного іміджу Польщі

Анотація: Стаття присвячена дослідженню впливу діяльності «Солідарності» на демократизацію Польщі та сприйняття цих процесів за кордоном. Проаналізовано структурні зміни організації та вплив на її формування опозиційного лідера Леха Валенси. Визначено причини розколу незалежної самоврядної професійної спілки та його значення у становленні демократичної Польщі. Висвітлено зміну політичної кон'юнктури польського суспільства. Доведено, що «Солідарність» була не лише профоб'єднанням, а й великим суспільним рухом, що вплинув на формування міжнародного іміджу Польщі.

Ключові слова: тоталітарний режим, «Солідарність», демократизація, суспільний рух, демократичний транзит, імідж.

Польща – одна з перших держав соціалістичного табору, яка проявила супротив тоталітарному режиму через активізацію громадянського суспільства. Демократичні традиції характерні для країн центрально-східної Європи, починаючи ще від часів французької революції, увійшли у конфлікт з комуністичним урядом.

Таким інструментом протидії стала діяльність незалежної самоврядної професійної спілки (НСПС) «Солідарності» (далі «Солідарність»), яка була створена у вересні 1980 року у Польщі. Солідарність стала активним суспільно-політичним рухом у боротьбі польського народу з комуністичним режимом.

Основою для дослідження стали доробки відомих польських та українських науковців – істориків, соціологів та політологів, які займалися дослідженням діяльності «Солідарності». Серед них найбільш актуальними є праці: Ю. Гардайського [1], Р. Красовського [2], А. Телегуза [7], П. Чернеги [8].

Метою статті є вивчення впливу діяльності «Солідарності» на становлення сучасної демократичної Польщі та формування її іміджу за кордоном.

Мета передбачає вирішення наукових завдань, а саме: вивчення феномену діяльності «Солідарності» у Польщі; дослідження впливу незалежної самоврядної професійної спілки на демократизацію Польщі; аналіз значення «Солідарності» для формування міжнародного іміджу країни.

«Солідарність» – була не лише профоб'єднанням, а й великим суспільним рухом, антикомуністичним повстанням і революцією. Цей рух оформився у 1980 р. Польський дослідник Ю. Гардавський, аналізуючи події того часу, називає період створення незалежної самоврядної професійної спілки у 1980 р. «класичним договором слабкої партійної влади з сильним громадським рухом». На той час профспілка діяла в 17 тис. організацій і об'єднувала 1,3 млн членів [1, с.118-119].

Особливістю діяльності «Солідарності» була відмова від будь-якого застосування силових рішень та орієнтація на пацифізм. Діяла ця організація у масштабі усієї країни і народу, спираючись на принципи громадянської солідарності, а також на моральні християнські цінності та церкву.

Вона мала тісні зв'язки із західними організаціями, що були створені вихідцями з Польщі. Довгий час у науковому середовищі побувала думка, що «Солідарність» була створена американськими спецслужбами як контрреволюційна організація, яка скористалася довірою польського народу і помилками колишнього партійного керівництва.

Однак поява подібного масового опозиційного руху стала можливою лише за умов наявності внутрішніх передумов – формування своєї «революційної ситуації знизу».

Так, профспілкові об'єднання спричиняє формування громадянського суспільства та стає, по суті, однією з перших громадських організацій демократичного типу.

Громадська організація «Солідарність», виступаючи проти соціалістичної польської держави (ПНР), стала уособлювати собою Польщу на міжнародній арені наприкінці 80-х і на початку 90-х ХХ ст.

Згідно даним рапорту з вивчення динаміки і політики поляків за 1984 р., було визначено, що під впливом діяльності «Солідарності», а також внаслідок недолугої урядової політики суттєво змінилася політична свідомість поляків. За даними Інституту філософії та соціології Польської АН у 1983 – 1985 роках лише 44% поляків підтримували ідею владних відносин соціалістичного типу і відповідної системи політичних цінностей, установок та орієнтацій. [4]

Діяльність «Солідарності» започаткувала ослаблення авторитарної влади та зміну політичної кон'юнктури польського суспільства. За що вона була оголошена поза законом. Лише у 1989 р. її було офіційно відновлено, як діяльність профспілкової організації. Розуміючи незворотність політичних змін, Польська Об'єднана Робітничка Партія (ПОРП) пішла на встановлення діалогу з «Солідарністю» у формі проведення «Круглого столу». Він відбувся з 6 лютого до 4 квітня 1989 р. Зі сторони уряду перемовини очолював генерал Ч. Кіщак, від опозиції – лідер «Солідарності» Л. Валенса. За спільною угодою, уряд і «Солідарність» досягнули згоди щодо політичних та економічних змін, унаслідок котрих Польща пішла шляхом демократії та ринкової економіки [6, с. 33]. Засади будівництва нової демократичної Польщі, що лягли в основу державотворення, сприяли формуванню міцної економічної бази та відповідальної фінансової політики. Це показала криза 2008 р., коли у Польщі були найкращі показники у порівнянні з іншими країнами ЦСЄ та багатьма державами «старої» Європи.

Новий уряд розпочав демократичні перетворення та змінив суспільно-політичний устрій. Насамперед було ліквідовано все пов'язане з «соціалізмом», створювалися умови для перетворення Польщі в парламентську державу західного типу. У грудні 1989 р. була змінена назва держави. Польська Народна Республіка почала називатися Республікою Польща – Річ Посполита Польська. Були змінені герб і державний прапор країни, з конституції – вилучена стаття про керівну роль робітничого класу і партії в житті польського суспільства. Відмінено святкування Дня створення ПНР (22 липня), натомість державними святами стали 3 травня (День прийняття польської конституції 1791 р.) і 10 листопада (День проголошення незалежності Польщі в 1917 році). У Війську Польському були ліквідовані політвідділи, замість них – введена посада офіцера-вихователя; військовослужбовцям – заборонено бути членами політичних партій. Функції Міністерства внутрішніх справ були розділені: створена міліція для охорони громадського порядку і служба державної безпеки, ліквідована попередня цензура на матеріали, що не містили державної таємниці [7, с. 250].

«Солідарність» стала не лише символом перемоги над комунізмом у країні, а й синонімом демократичного устрою Польщі, розвитку економіки, повернення до світової політичної кооперації. Свідченням цього є стилізація напису «Польща» на туристичному логотипі країни, під стиль напису «Солідарність», що створювало позитивні асоціативні зв'язки у сприйнятті польської держави за кордоном [5, с. 277].

Вагому роль у становленні польської демократії відіграв Лех Валенса, який пройшов шлях від електрика до президента Польщі. У своїй книзі «Анатомія випадку» Ян Рокіта, відомий польський політик, називає Леха Валенсу «некоронованим королем Польщі», «королем-робітником» тощо. [2]

У 80-тих роках минулого століття Лех Валенса мав шалену популярність як на Батьківщині, так і за кордоном. В умовах «холодної війни» люди, особливо на Заході, дуже мало знали про поляків, та навіть про саме існування Польщі як країни знали одиниці. Виникнення «Солідарності» і активна діяльність Леха Валенси змусила заговорити про Польщу. Але це також спричинило те, що країна асоціювалася із Валенсою і «Солідарністю».

У 1989–1990 роках «Солідарність» являла собою політичне об'єднання радикальних і ліберальних сил. Їхню єдність забезпечувала спільна мета – повалення комуністичного режиму. Проте вже виборча президентська кампанія 1990 року викликала суперечності у таборі профоб'єднання щодо стратегії розвитку держави і підірвала позиції національних лідерів. У травні рух розділився на дві групи. Л. Валенса і його однодумці сформували «Центристський альянс», а прихильники Т. Мазовецького об'єдналися у «Громадський рух – Демократична дія». Після обрання Л. Валенси президентом Польщі 4 січня 1991 року Т. Мазовецький залишив посаду прем'єр-міністра. Дострокові вибори у парламент 27 жовтня 1991 року завершили процес розколу профоб'єднання, тому що лідери 7 політичних партій, які боролися за місця у сеймі, вважали себе правонаступниками профспілки.

«Війна на горі» і розпад «Солідарності» відкрили шлях до побудови європейської парламентської демократії, основою якої стали політичні партії. Розкол профоб'єднання і формування нових партій сприяли процесу політичної диференціації і формуванню громадянського суспільства в країні. [8, с. 146]

Діяльність «Солідарності» розпочала ланцюгову реакцію та спричинила активний розвиток громадянського суспільства, яке проявляється в активній участі громадян у суспільному житті. Воно зберігає певну ступінь автономії держави, в той час як мета держави полягає у підтримці діяльності громадських організацій. Будучи посередником між державною владою та бізнесом,

громадянське суспільство часто вирішує соціальні проблеми. З іншого погляду, діяльність «Солідарності» призвела до створення нового типу активної громади, що характеризується здатністю до самоорганізації її членів для реалізації конкретних цілей незалежно від державних імпульсів у демократичному суспільстві.

Проте, саме розкол у таборі «Солідарності» показав, що демократія як політична система за своєю суттю є також ареною постійної боротьби, в якій категорія переможеного ворога відіграє основну роль. Сучасна демократія розуміється як гра за владу і відрізняється від тоталітаризму тільки фізичним усуненням противника. Громадянське суспільство, що активізувалося за роки діяльності «Солідарності», стало гарантом верховенства права та основних фундаментальних права людини, яка створює непорушні рамки для політичного суперництва.

Сучасність неоднозначно трактує ставлення до «Солідарності» та, зокрема, і до Леха Валенси. Поміж всіх коментарів, звинувачують, що він був завербованим агентом спецслужб, нікчемним Президентом, але беззаперечно саме його ім'я пов'язують зі знаковою подією проведення «Круглого столу», становленням демократичного устрою Польщі та повернення країни на міжнародну арену як повноцінного гравця.

Діяльність «Солідарності» має багаторічні рефлексії: це видання мемуарів учасників профоб'єднання, святкування двадцятої річниці «Круглого столу», день заснування «Солідарності». На честь річниці «Круглого столу» було видано книжку Ельжбети Матині «Перформативна демократія». Яка містить роздуми та дискусії чим був «Круглий стіл», як до нього дійшло, чи він був необхідним, що було важливим на час його перебугу. «Перформативна» демократія — те ж саме, що й «демократія участі». Авторка брала участь у «фестивалі Солідарності»: так називали період діяльності від підписання «Серпневого порозуміння» до запровадження воєнного стану — «500 днів Солідарності». Вона стверджує: «Це був час, в якому поряд з офіційними структурами держави та її апарату активізувалося громадянське суспільство. Варто зазначити, що саме діяльність «Солідарності» забезпечила участь громадян у будь-яких процесах правління державою та державного управління». [3] «Солідарність» змогла відіграти свою унікальну роль у внутрішній і зовнішній політиці країни завдяки єдності сприйняття мешканцями Польщі та іноземцями цінності діяльності організації, спрямованої на повалення комуністичного режиму і повернення до демократичного міжнародного співтовариства.

Класичним визначення щодо діяльності «Солідарності» є вислів американського політолога, соціолога і державного діяча Збігнева Бжезінського. Він підкреслював, що діяльність «Солідарності» — це виняткове явище в історії ХХ століття, яке поклало початок занепадові комунізму, внутрішній кризі в СРСР та краху комуністичного ладу в Польщі. Натомість, британський історик – Норман Девіс, окреслює появу «Солідарності» як час, коли Польща грала головну роль серед держав Центрально-Східної Європи. [9]

Так, діяльність «Солідарності» стала причиною докорінних перетворень у Польщі, символом розриву із державами колишнього соціалістичного блоку, ключовою частиною міжнародного іміджу країни протягом 1980-х – першої половини 1990-х років. Трансформаційні зміни в Республіці Польща були відображенням «третьої хвилі» демократизації. У процесі переходу від соціалістичного суспільства до демократичного, польське суспільство перебувало у стані демократичного транзиту, символами якого стали ідеї «Солідарності» та постать Леха Валенси. Саме ці образи закарбувалися у пам'яті міжнародного співтовариства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Gardavsky J. Dialog społeczni w Polsce. Teoria, historia, praktyka. Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. 2009. 456 p.
2. Krasowski R. Anatomia przypadku. Warszawa. URL: <http://lubimyczytac.pl/170868/anatomia-przypadku>
3. Matynia E. Demokracja performatywna. URL: <https://www.pl/demokracja-performatywna-matynia-elzbieta-p-261740.html>
4. Raport z badania Polacy'84. Dynamika konfliktu i konsensusu / Pod red. W. Adamskiego. Warszawa, 1986. S. 239 – 243.
5. Неприцький О. А., Жмур Є. І. Символи візуальної ідентифікації у національному брендингу Республіки Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія., Вип.26. 2018. С. 276-281.
6. Окуньовська Ю. В. Вплив незалежної самоврядної професійної спілки «Солідарність» на становлення громадянського суспільства у Польщі. Політичне життя, 2017. №1-2. С. 32–38.
7. Телегуз А. Перший уряд III Речі Посполитої: польський варіант демократичної революції // Дух і літера. Польські студії. № 22. С. 246-263

8. Чернега П. М., Телегуз А.В. Криза ідентичності та розкол антикомуністичного об'єднання «Солидарність» як наслідок політичних і персональних розбіжностей у русі в 1989–1990 роках // Гілея. Випуск 65. С.144-149.
9. Шевчук Д. «Солидарність»: польський шлях до свободи // URL: <http://incognita.day.kiev.ua/solidarnist-polskij-shlyax-do-svobodi.html>

Александр Неприцкий

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Юля Окунёвская

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса,
кандидат политических наук, преподаватель (Украина)

**«Солидарность» – фактор демократизации и формирования международного имиджа
Польши**

Аннотация: Статья посвящена исследованию влияния деятельности «Солидарности» на демократизацию Польши и восприятие этих процессов за рубежом. Проанализировано структурные изменения организации и влияние на ее формирование оппозиционного лидера Леха Валенсы. Определены причины раскола независимого самоуправляемого профсоюза и его значение в становлении демократической Польши. Освещено изменение политической конъюнктуры польского общества. Доказано, что «Солидарность» была не только профобъединением, но и большим общественным движением, повлиявшим на формирование международного имиджа Польши.

Ключевые слова: тоталитарный режим, «Солидарность», демократизация, общественное движение, демократический транзит, имидж.

ABSTRACT

Oleksandr Neprytskyi

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Yulia Okuniovska

Vasyl' Stus Donetsk National University,
PhD (Political Sciences), Assistant (Ukraine)

“Solidarity” – Factor of Democratization and International Image Formation of Poland

Poland was one of the first countries of the socialist camp which started the fight against the totalitarian regime through civil society activation.

The article studies the influence of “Solidarity” on democratization of Poland as well as on the perception of these processes abroad. The research describes the structural changes in the organization and the impact of their leader Lech Wałęsa on the formation and functioning of the structure. The article determines the reasons of the internal conflict within the self-governed trade union and its role in the formation of an independent democratic Poland. These reasons include: personal conflict between the leaders of “Solidarity” and different vision on the development of the state. Even though there are quite ambiguous views on the personality of Lech Wałęsa we may definitely state that he played a significant role in the formation of the present-day Poland and in the democratization of the whole political system of the country.

The transformation of political composition of Poland has been highlighted. “Solidarity” became not only the symbol of victory over the communist regime in the country, but also the synonym of the democracy in Poland, development of economy, return to international political cooperation. As a proof of this, we may see the resemblance between the tourist logo of Poland and the logo of “Solidarity”, as it caused positive associations with the Republic of Poland abroad.

The study proves that “Solidarity” was not only a trade union, but also a great social movement, which influenced the formation of the international image of the Republic of Poland.

Key words: totalitarian regime, “Solidarity”, democratization, social movement, democratic transit, image.

REFERENCES:

1. Gardavsky J. Dialog spoleczni w Polsce. Teoria, historia, praktyka. Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Spolecznej. 2009. 456 p.

2. Krasowski R. Anatomia przypadku. Warszawa. URL: <http://lubimyczytac.pl/170868/anatomia-przypadku>
3. Matynia E. Demokracja performatywna. URL: <https://www.pl/demokracja-performatywna-matynia-elzbieta-p-261740.html>
4. Raport z badania Polacy'84. Dynamika konfliktu i konsensusu / Pod red. W. Adamskiego. Warszawa, 1986. S. 239 – 243.
5. Nепpыцкыj O., Zhmur Je. Symvoly vizualnojji identyfikaciji u nacionaljnomu brendinghu Respubliky Poljshhi naprykinci XX – na pochatku XXI st.// Naukovi zapysky [Vinnycjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kocjubynsjkogho]. Serija: Istorija., Vyp.26. 2018. S. 276-281.
6. Okunjovsja Ju. Vplyv nezalezhnoji samovrjadnoji profesijnoji spilky «Solidarnistj» na stanovlennja ghromadjansjkogho suspiljstva u Poljshhi. Politychne zhyttja, 2017. №1-2. S. 32–38.
7. Teleghuz A. Pershyj urjad III Rechi Pospolytoji: poljskij variant demokratychnoji revoljuciji // Dukh i litera. Poljski studiji. № 22. S. 246-263.
8. Chernegha P. M., Teleghuz A.V. Kryza identychnosti ta rozkol antykomunistychnogho ob'jednannja «Solidarnistj» jak naslidok politychnykh i personaljnykh rozbizhnostej u rusi v 1989–1990 rokakh // Ghileja. Vypusk 65. S.144-149.
9. Shevchuk D. «Solidarnistj»: poljskij shljakh do svobody // URL: <http://incognita.day.kiev.ua/solidarnist-polskij-shlyax-do-svobodi.html>

Статтю надіслано до редколегії 24.04.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 01.06.2019 р.